

TURKIYA DAVLATIDA TA'LIM TIZIMINING TUZULISHLARI VA MAKTABGACHA TA'LIM

Murodova Aziza Baxtiyorovna

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti

Pedagogika va psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Turkiya davlatining maktabgacha ta'lim tizimi va ushbu tizimning tuzulishlari, Turkiya Respublikasining maktabgacha ta'lim tizimini o'rganish jarayoni bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim tizimi, qo'shimcha professional ta'lim, erta bolalik, milliy ta'lim.

Turkiya davlatining so'nggi yillarida an'anaviy maktabgacha ta'lim tushunchasi o'rniga "erta bolalik ta'limi (ECE)" atamasi qo'llanila boshlandi. Turkiyada ta'lim tizimi zamonaviy standartlarga to'liq javob berishi bilan bir qatorda, o'ziga xos xususiyatlarga ham ega. Turkiyada bepul majburiy o'rta ta'lim joriy qilingan. Milliy ta'lim tizimi 3 qism (asosiy ta'lim, yordamchi ta'lim - kurslar va ochiq, ya'ni sirtqi ta'lim)dan iborat. Asosiy ta'lim maktabgacha tarbiya, boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim tashkilotlarini o'z ichiga oladi. Turkiyada 1915 yilda Maktabgacha ta'lim to'g'risidagi Nizom nashr etildi va natijada katta shaharlarda maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni ko'paydi.

Erta bolalik davridagi ta'limni bolaning omon qolishi, o'sishi, rivojlanishi va g'amxo'rliqi bilan bog'liq bo'lgan barcha ishlar sifatida belgilash mumkin.

Erta bolalik — bu har birimiz uchun qadrlil va unutilmas davr. O'sha paytlar, o'yin-kulgi, do'stlar bilan birga vaqt o'tkazish, oddiy narsalardan quvonish, shunchaki hayotning o'ziga xos go'zalligini his qilish bilan bog'liq.

Turkiya davlatida ta'lim tizimi bir nechta darajadagi tashkilotlarni o'z ichiga oladi va milliy ta'lim siyosati doirasida tashkil etilgan. Ta'lim tizimi quyidagi asosiy bosqichlarga bo'linadi:

1. **Maktabgacha ta'lim:** 0-6 yoshdagi bolalar uchun tashkilotlar, jumladan, bog'chalar va maktabgacha ta'lim tashkilotlari.

2. **Boshqa ta'lim (Bosh maktab):** 6-14 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun 8 yillik majburiy ta'lim. Bu bosqichda asosiy fanlar, jumladan, matematika, ona tili, fan va ijtimoiy fanlar o'qitiladi.

3. **O'rta ta'lim:** Boshqa ta'limdan so'ng, o'quvchilar o'rta maktablarga (liseylarga) yoki professional o'rta ta'lim tashkilotlariga o'tadilar. O'rta ta'lim 4 yildan iborat.

4. **Oliy ta'lim:** O'rta ta'limni tugatgan o'quvchilar universitet yoki kollejga kirish uchun imtihon topshiradilar. Oliy ta'lim tashkilotlari bakalavriyat, magistratura va doktorantura darajalarini taqdim etadi.

5. **Kadrlar tayyorlash va kasb-hunar ta'limi:** Turkiyada kasb-hunar ta'limiga katta ahamiyat beriladi. O'rta ta'lim tashkilotlari va texnik maktablar o'quvchilarga ma'lum kasblar bo'yicha tayyorgarlik ko'rish imkonini beradi.

Turkiya ta'lim tizimi davlat va xususiy sektor tomonidan boshqariladi, va unda davlat ta'lim tashkilotlari asosan hukumat tomonidan moliyalashtiriladi. Ta'limning sifatini oshirish maqsadida turli dasturlar va islohotlar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, ingliz tili va boshqa chet tillariga e'tibor kuchaytirilmoqda.

Turkiya davlati maktabgacha ta'lim tizimi asosan 0-6 yoshdagi bolalar uchun mo'ljallangan. Bu tizim quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Maktabgacha ta'limning maqsadi

- Bolalarni ijtimoiy, emotsional, kognitiv va jismoniy jihatdan rivojlantirish.

- O'qishga tayyorgarlik ko'rishlari uchun asosiy ko'nikmalarni shakllantirish.

2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari

• MTTlar: Davlat va xususiy sektor tomonidan tashkil etilgan, 0-6 yoshdagi bolalar uchun ta'lim beradigan muassasalar.

- O'yin bog'chalari: O'yin orqali ta'lim berishga yo'naltirilgan muassasalar.
- Kichik guruhli ta'lim markazlari: Kichik guruhlarda ta'lim berish uchun mo'ljallangan.

3. Ta'lim dasturi

• Turkiyada maktabgacha ta'lim dasturi "Milliy Maktabgacha Ta'lim Dasturi" (MMTD) asosida ishlab chiqilgan.

• Dasturda turli fanlar, jumladan, ona tili, matematika, san'at va jismoniy tarbiya bo'yicha ko'nikmalar o'z ichiga olingan.

4. Ta'lim jarayoni

- O'yin va faoliyatga asoslangan ta'lim metodlari qo'llaniladi.
- O'qituvchilar bolalarga individual yondashuvni ta'minlaydi.

5. Boshqaruv va moliyalash

• Ta'lim muassasalari davlat va xususiy sektorda faoliyat yuritadi, davlat tomonidan moliyalashtirilgan muassasalar ko'proq tarqalgan.

• Ta'lim sifatini nazorat qilish uchun davlat organlari va ta'lim inspeksiyalari faoliyat yuritadi.

6. Inkluziv ta'lim

- Har xil ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inkluziv ta'lim imkoniyatlari yaratilgan.

Mamlakatda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining atigi 2 turi – xususiy va davlat bog'chalari mavjud. Ularning asosiy, ammo yagona farqi bu narx emas. Darhol ta'kidlaymizki, ikkala tur ham to'lanadi.

Turkiyada Uch yoshdan boshlab bola uchun MTT tashkil etilishi mumkin. Bu yerda u davlat muassasalarida turk tilida olib boriladigan rivojlantiruvchi treningdan o'tadi. Shu sababli, bolalar dastlabki bosqichlarda tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Biroq, bu variant jamiyatga tez moslashishga yordam beradi.

Davlat MTTlar xususiy MTTlariga qaraganda arzonroq bo'lgani uchun ularga kirish qiyinroq. Ba'zan bir joyga 10 ga yaqin bola murojaat qiladi. Bu sizga oyiga 200-350 liraga tushadi, bu xususiy muassasalarga qaraganda deyarli 2 baravar arzon.

Xususiy MTTlarining afzalliklaridan biri u yerda 3 yoshgacha bo'lgan bolani joylashtirish imkoniyatidir. Bu ancha oson, chunki bepul o'rinlar bilan bog'liq muammolar yo'q, lekin u 600-1200 lira turadi. Siz Rossiyadan kelgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan MTTni osongina topishingiz mumkin, bu esa ta'lim uchun ayniqsa qulay sharoitlarni ta'minlaydi. Agar siz qo'shimcha transfer xizmati uchun pul to'lasangiz, bolangizni har kuni uydan avtobusda olib ketishadi va kechqurun olib kelishadi.

Turkiyada bolani MTTga ro'yxatdan o'tkazish jarayoni

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining turlarini aniqlaganimizdan so'ng, biz ro'yxatga olish jarayonini boshlashimiz mumkin. Buning uchun tegishli hujjatlarni to'plash va so'rovnomadan o'tish kifoya. Afsuski, biz aniq ro'yxatni taqdim eta olmaymiz, chunki tanlov tanlangan joyga qarab farq qiladi.

Bolani ro'yxatdan o'tkazish uchun zarur bo'lgan hujjatlar

Keling, asosiylarini sanab o'tamiz. Quyidagi uchta hujjatsiz qilolmaysiz:

Ikamet (yoki yashash uchun ruxsatnoma).

Bolaning tibbiy ma'lumotnomasi.

To'ldirilgan ariza shakli.

Katta ehtimol bilan, qolgan hujjatlar bilan sizda hech qanday muammo bo'lmaydi, chunki bolani Turkiyadagi muassasaga joylashtirish tartibi juda oddiy.

Har qanday MTTlar va maktablarining katta plyusi bu bolalar uchun yetkazib berish xizmatining mavjudligi. Bolalarni to'g'ridan-to'g'ri uydan olib ketishadi va darsdan keyin u yerga olib kelishadi. Bu Turkiyada juda mashhur. Har bir xizmatda tartibni saqlaydigan va ro'yxatga muvofiq bolalarni yig'adigan maxsus eskort mavjud.

MTTlaridan tashqari, maxsus sinflar yoki hatto alohida maktab tayyorlash muassasalari ham mavjud. Ular turkchada "anaokul" deb ataladi - "birinchi maktab" deb tarjima qilish mumkin. Ular, shuningdek, xususiy va davlatdir. Xususiy, ko'pincha xususiy maktablarda, bolaning o'sha maktabga borishini kutish bilan.

Turiya Respublikasining Maktabgacha ta'limi Davlat ta'lim dasturiga qo'shimcha bo'lgan maktabgacha ta'lim 3 yoshdan 5 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan. Biroq juda yosh bolalarni ham qabul qiladigan tashkilotlar mavjud. Bolalar tarbiyalanishni (o'qishni) "yasli"da yoki bolalar MTTda boshlashi va tayyorgarlik sinfida davom ettirishi mumkin.

Turkiyadagi davlat MTTlari umumiy ta'lim tizimining bir qismi bo'lib, uch yoshdan boshlab bolalarni qabul qiladi. Mamlakatda davlat bolalar bog'chalari mavjud emas. Ekskursiyalar, qo'shimcha darslar va ofis jihozlari narxi alohida to'lanadi.

Bolani davlat MTTga qabul qilish uchun siz yashash joyingizdagi tuman ma'muriyatiga ariza topshirishingiz kerak. Bola bo'sh joylarga ega bo'lgan muassasaga tanlanadi. Chet ellik bolani ro'yxatga olish uchun sizga yashash uchun ruxsatnoma, sog'liqni saqlash guvohnomasi va emlash kartasi kerak bo'ladi. Katta shaharlarda - Antaliya, Istanbul, Anqara, ota-onalar joylarning yetishmasligiga duch kelishi mumkin. Siz o'z navbatingizni kutishingiz yoki xususiy muassasaga borishingiz kerak bo'ladi.

Aksariyat jamoat MTTlari ikki smenada ishlaydi va ishni soat 16.00-17.00 da tugatadi. Trening faqat turk tilida olib boriladi.

Davlat MTTlarining afzalliklari:

- maqbul narx;
- dasturni standartlashtirish;
- ta'lim sifatini nazorat qilish;
- bolaning tez til integratsiyasi.

Kamchiliklari:

- faqat ish kunlarida ishlash;
- cheklangan resurslar - o'quv materiallari, jihozlar.

Xususiy bolalar bog'chalari

Turk xususiy MTTlari davlat MTTlariga muqobildir. Ular yirik turar-joy majmualarining birinchi qavatlarida yoki alohida binolarda ochiladi. Xususiy MTTlar narxi, infratuzilmasi va ta'lim dasturlari bo'yicha farqlanadi. Ular ko'pincha o'ziga xos ta'lim usullaridan foydalanadilar - Montessori usuli, Valdorf yondashuvi. Ba'zi xususiy muassasalar o'ziga xos ko'nikmalarni - san'at, musiqa, sport, chet tillarini rivojlantirishga qaratilgan. Trening turk, rus, ingliz va boshqa tillarda olib boriladi.

Infratuzilma nuqtai nazaridan xususiy maktabgacha ta'lim tashkilotlari bir-biridan farq qiladi - eng kerakli tarkibga ega bo'lgan kichik binolardan suzish havzasi, sport zali va qo'shimcha klublari bo'lgan katta bolalar majmualarigacha. Xususiy maktabgacha ta'lim tashkilotlariga borishning oylik narxi 150 dan 250 dollargacha.

Xususiy bolalar bog'chalarining afzalliklari:

- guruhlarda kam sonli odamlar;
- uch yoshgacha bo'lgan bolalarni qabul qilish;

bolaning rivojlanishi uchun yo'nalishlarni tanlash imkoniyati - sport, musiqa, chet tillari; qulayroq sharoitlar: zamonaviy jihozlar, qulay muhit, yaxshi ta'mirlash; o'qitish tilini tanlash qobiliyati; moslashuvchan ish soatlari - xususiy muassasalar shanba va yoz oylarida qo'shimcha haq evaziga ishlaydi.

Kamchiliklari:

yuqori narx;

cheklangan tanlov - barcha shaharlarda xususiy MTTlar ishlamaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlariga bolalarni to'liq kun yoki yarim kunga berish mumkin. Bu davlat yoki xususiy MTT bo'lishi mumkin. Davlat MTTga qatnashish bepul, lekin ota-onalar kanstovar, kitoblar, qo'llanmalar va boshqa zarur narsalar uchun pul berishi kerak. Xususiy MTT faqat to'lov asosida qabul qiladi. Narxi oyiga o'rtacha 1000 lirani tashkil qiladi. Ota-onalar, shuningdek, kanstovar, darsliklar va boshqalar kerakli narsalar uchun qo'shimcha pul to'laydilar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarni jamoaga moslashishga, boshqa bolalar bilan munosabatda bo'lishga, ta'lim jarayoniga ko'nikishga, ularning malakasini oshirishga va ta'limning keyingi bosqichga tayyorgarlik ko'rishga yordam beradi.

Turkiya Respublikasining maktabgacha ta'lim tizimini o'rganish jarayonimizda turk maktabgacha ta'lim tizimining asosiy maqsadi har bir bolaga erkin o'z fikrini bayon qilish imkoniyatlar yaratib berishda, MTT tarbiyachilari o'yin metodlardan foydalanib, o'yin davomida uqtirish yo'li orqali emas balki yon bosish, qo'llab - quvvatlash yo'li bilan turli materiallar shuningdek borliqdagi voqea-hodisalar to'g'risidagi bilimlarni shakllantirishdan iboratligi bilan belgilansa, MTTlarda maktabgacha tarbiya tashkilotlarining rang - barang shakllari va turlarining mavjudligi kishini hayratlantiradi qolaversa bolalarni yoshlikdan boshlab mustaqil hamda erkin fikrlash uchun yaratiladigan shart-sharoitlar bola kelajagi uchun zarur bo'lgan pedagogik-psixologik ko'nikmalar ya'ni o'ziga bo'lgan ishonch, jasorat, tevarak-atrofdagi voqealarni tez tahlil qila oladigan, eng asosiysi o'zining mustaqil fikriga ega inson bo'lib shakllanishi uchun sharoit yaratilganligini ko'rsak bo'ladi. Albatta bu tizimning O'zbekistonda ham o'ziga xos va mos yo'nalishi borligini alohida ta'kidlab o'tmoqchimiz. Zero 2020-yil 23-sentyabrda "Talim to'g'risida" gi qonunning yangi tahrirda qabul qilinishi unga muvofiq ta'lim eng birinchi bosqichi hisoblanmish Maktabgacha ta'lim va tarbiya turi alohida ko'rsatilgan bo'lib, bu bosqichda olib borilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar mazkur qonunda va boshqa qonunosti hujjatlarda ham o'z aksini topgan. Bolalarni har tomonlama estetik, axloqiy, jismoniy hamda intellektual jihatdan rivojlanishlari uchun qator salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda va borada xorij tajribasidan andoza olishni maqsadga muvofiq deb bilaman.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Prof. Dr. Mahmut Uzer. Okul Uncesi egitimim Turkiye'de gelisimi ve esitsizlikleri azaltmadaki rolu. Kabul Tarihi: 19.03.2021.
2. Süleyman Göksoy. Pre-School Educational Process of Turkey. Open Journal of Social Sciences, 2017, 5, 73-83 b.
3. www.shcek.gov.tr.